

บทที่ 1

บทนำ

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Statements and significance Image)

ดินแดนประเทศไทยเมื่อแรกรับวัฒนธรรมทางศาสนาจากอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 -10 เป็นต้นมา มีผลสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนและสรรค์สร้างทางวัฒนธรรม “ภายใน” เช่นเดียวกับบรรดารัฐและแว่นแคว้นอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹ ดังปรากฏข้อมูลทางเอกสารและศิลปกรรมเป็นประจักษ์พยานสำคัญ

นอกเหนือจากโบราณวัตถุประเภทเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ เหียรูตราต่างๆ แล้วนั้น ร่องรอยศิลปกรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์และพุทธ นับเป็นสิ่งสำคัญบ่งถึงความหลากหลายของศาสนาและวัฒนธรรมที่เผยแพร่เข้ามายังดินแดนไทย หลักฐานทางศิลปกรรมในศาสนาพราหมณ์ ปรากฏทั้งประติมากรรมรูปเคารพ สัญลักษณ์ทางศาสนาในลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกายอันได้แก่ รูปเคารพของเทพสูงสุด ประติมากรรมเล่าเรื่องที่เกี่ยวโยง รวมทั้งรูปเคารพเทพชั้นรององค์อื่นๆ เช่น พระคเณศ พระศิวะ

คติการบูชาเทพแห่งแสงอาทิตย์หรือ การบูชาพระอาทิตย์ ปรากฏในหลายกลุ่มวัฒนธรรมมาเป็นเวลาช้านาน ดังในเมโสโปเตเมียเทพแห่งแสงอาทิตย์ได้รับการยกย่องว่าเป็น เทพแห่งความอุดมสมบูรณ์และพืชพรรณธัญญาหาร เช่นเดียวกันกับในกรีกซึ่งเรียกว่า “เฮลิออส” ส่วนในคัมภีร์เซนต์อเวสตะของลัทธิบูชาไฟในอิหร่าน ได้ยกย่องให้เทพแห่งแสงอาทิตย์เป็นเทพสูงสุดนามว่า “มิตรา”²

ในอินเดีย **พระศิวะเทพ หรือ พระอาทิตย์** เป็นเทพทางธรรมชาติหนึ่งในกลุ่มของเทพแห่งแสงอาทิตย์ได้รับการนับถือและมีบทบาทสำคัญในศาสนาพราหมณ์ อีกทั้งเป็นหนึ่งในเทพนพเคราะห์โดยได้รับยกย่องในฐานะ “ครหบดี” อันหมายถึง ราชา หรือ เจ้าแห่งดาวเคราะห์

¹การติดต่อระหว่างอินเดียกับดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแพร่หลายคงเกิดขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 7-8 แล้ว ดูใน หม่อมเจ้าสุภัทดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000 (กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองศิลป์การพิมพ์, 2535), 5 – 6.

²Sheo Bahadur Sing, *Bramanical Icons in Northern India* (New Delhi : Sagar Printer and Publishers, 1977), 116.

ทั้งหลาย³

ในทางศิลปกรรม “พระสุริยะ” ปรากฏใน 2 รูปแบบสำคัญได้แก่ ทางรูปธรรม คือ ดวงอาทิตย์ และทางนามธรรม คือ บุคลาธิษฐานของเทพแห่งแสงอาทิตย์ในลักษณะ**รูปบุคคล**

ศิลปกรรมพระสุริยเทพนับว่า ปรากฏค่อนข้างแพร่หลายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีรูปแบบและแรงบันดาลใจจาก “ศิลปะอินเดีย” เป็นสำคัญ สำหรับในดินแดนไทยนั้นพบร่องรอยศิลปกรรมทั้งในแบบรูปธรรมและนามธรรมอันมีอายุเก่าแก่ตั้งแต่ราวสมัยวัฒนธรรมทวารวดี (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12) เป็นต้นมา โดยปรากฏหลักฐานในเมืองโบราณสำคัญ เช่น เมืองนครปฐมโบราณ คูบัว อู่ทอง จันเสน ชัยจำปา รวมทั้งเมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น เมืองโบราณใน อ.นาคูน จ.มหาสารคาม เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์

บรรดาเมืองดังกล่าวในวัฒนธรรมทวารวดี ปรากฏหลักฐานศิลปกรรมพระสุริยะที่น่าสนใจทั้งในเชิงประติมานวิทยา บทบาทและการแสดงออก ดังในเหรียญเงิน ตราประทับ เครื่องประดับ รวมทั้งปรากฏร่วมในศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนา เช่น ธรรมจักร ฐานธรรมจักร พระพิมพ์ แผ่นศิลาจำหลักพุทธประวัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มศิลปกรรมประการหลังนั้นชวนให้คิดว่า วัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลางและบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บทบาทหนึ่งของพระสุริยะน่าจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพุทธศาสนา

ขณะที่เมืองศรีเทพ เพชรบูรณ์ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองในช่วงเวลาใกล้เคียงกันภายใต้ความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทวารวดีและวัฒนธรรมเขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร⁴ ประติมากรรมพระสุริยะกลับค่อนข้างมีลักษณะเป็นเอกเทศแตกต่างกับเมืองในวัฒนธรรมทวารวดีข้างต้น คือ เป็นแหล่งที่ค้นพบประติมากรรมพระสุริยเทพในลักษณะของรูปเคารพมากที่สุด จนนำไปสู่ข้อสันนิษฐานว่า ประติมากรรมเหล่านี้อาจสร้างขึ้นในลัทธิบูชาพระสุริยะที่รู้จักกันในนาม “เสาระ”⁵

ภายหลังพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา เมื่ออิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีเริ่มอ่อนลง โดยมีความอำนาจจากวัฒนธรรมเขมรเข้ามาแทนที่ หลักฐานทางศิลปกรรมสมัยหลังยังคงแสดงให้เห็นว่า พระสุริยะคงยังเป็นที่รู้จักกันอยู่ หากคงดำรงอยู่เพียงบทบาทของเทพพระเคราะห์ซึ่งพ้องกับการไม่

³Enamul Haque, **Bengal sculptures** (Dhaka : Bangladesh Nation Museum,1992), 179.

⁴วิชัย ตันกิตติกร และคณะ, **เมืองศรีเทพ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ** (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2538), 45.

⁵ลัทธิบูชาพระอาทิตย์ หรือ ลัทธิเสาระ (Saura) เป็นลัทธิบูชาพระสุริยะเป็นเทพเจ้าสูงสุด มีความเชื่อว่าพระสุริยะเป็นวิญญาณสูงสุด เป็นผู้สร้างจักรวาล ซึ่งสืบทอดความเชื่อจากสมัยพระเวทที่ว่า พระสุริยะเป็นทั้งวิญญาณที่เคลื่อนไหวได้และเคลื่อนไหวไม่ได้ ดูใน Sing, **Bramanical Icons in Northern India**, 118.

พบหลักฐานประติมากรรมพระสุริยะในฐานะรูปเคารพเป็นเอกเทศอีกต่อไป

นอกจากบริเวณภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้วนั้น ทางภาคใต้ของไทยนับเป็นอีกแห่งหนึ่งซึ่งค้นพบประติมากรรมพระสุริยะเช่นกัน หากแต่มีรูปแบบประติมานวิทยาารวมถึงบทบาทแตกต่างไปจากกลุ่มพื้นที่ซึ่งกล่าวถึงข้างต้น โดยมีลักษณะเบื้องต้นแสดงถึงความสัมพันธ์กับอินเดียค่อนข้างเด่นชัด

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Goal and objectives)

2.1 ศึกษารูปแบบประติมานวิทยาพระสุริยเทพที่พบในประเทศไทยในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

2.2 ศึกษารูปแบบ - อิทธิพลทางศิลปกรรมที่ปรากฏโดยเทียบเคียงจากศิลปะอินเดียและดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.3 ศึกษาการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการของบทบาท ความสำคัญที่ส่งผลต่อคติความเชื่อและรูปแบบของพระสุริยเทพที่พบในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทอันน่าจะมี ความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา

3. สมมติฐานของการศึกษา (Hypothesis to be tested)

3.1 รูปแบบของพระสุริยเทพที่พบในประเทศไทย บางส่วนมีลักษณะที่สัมพันธ์กับศิลปะอินเดียและศิลปะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หากแต่บางส่วนอาจเป็นลักษณะเฉพาะหรือความนิยมพื้นถิ่น

3.2 พระสุริยเทพที่พบในประเทศไทยอาจมีลักษณะเป็นเทพ 2 บทบาท คือ ดำรงอยู่ทั้งในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา

3.3 บทบาทความสำคัญรวมถึงคติความเชื่อและรูปแบบของพระสุริยเทพ น่าจะมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละช่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา

4. ขอบเขตการศึกษา (Scope or delimitation of the study)

ศึกษาเฉพาะรูปแบบศิลปกรรมพระสุริยเทพที่พบในประเทศไทยในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ได้แก่ ศิลปกรรมสมัยวัฒนธรรมทวารวดี (ภาคกลาง เมืองโบราณศรีเทพ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) วัฒนธรรมเขมรที่พบในประเทศไทยและประติมากรรมที่พบในภาคใต้ รวมทั้งบทบาทความเชื่อบางประการอันน่าจะมี ความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา โดยศึกษาจากหลักฐานทางศิลปกรรมและโบราณคดี ส่วนงานศิลปกรรมอื่นๆ จะกล่าวถึงเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเท่านั้น

5. ขั้นตอนการศึกษา (Process of the Study)

5.1 เก็บข้อมูลทางเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและมีประโยชน์ต่อการวิจัย เช่น คัมภีร์ทางศาสนา ผลงานวิจัยต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง

5.2 เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจและถ่ายภาพจากพิพิธภัณฑ์แห่งชาติต่างๆ และแหล่งโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง

5.3 ดำเนินการวิจัย โดยการศึกษาวิเคราะห์ด้านรูปแบบศิลปะ ประติมานวิทยา คติความเชื่อและบทบาทที่ปรากฏร่วมกับการพิจารณาบริบทแวดล้อมและปัจจัยเกี่ยวเนื่องอื่นๆ

5.4 วิเคราะห์ผลที่ได้จากการวิจัย เพื่อศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบของพระสุริยเทพรวมทั้งการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการของบทบาท ความสำคัญ ที่ส่งผลต่อคติความเชื่อและรูปแบบของพระสุริยเทพที่พบในประเทศไทย

5.5 สรุปผลและเสนอผลงานการศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์